

До суду підеш – правди не знайдеш?

– З давніх часів є така українська приказка: «До суду підеш – правди не знайдеш». Я сказав би, що мета наших слухань, за великим рахунком, – зробити цю народну приказку анахронізмом в Україні, – звернувся **Голова Верховної Ради Володимир РИБАК** до присутніх у сесійній залі. – Якщо з вашою експертною допомогою в ході парламентських слухань Верховна Рада напрацює законодавчі механізми вдосконалення системи виконання судових рішень, вважатиму, що цієї мети ми досягли.

Голова парламенту навів дані статистики, які свідчать про гостроту проблеми, стосовно виконання в Україні лише кожного третього (!) рішення суду. Через це зростає кількість поданих до Європейського суду з прав людини заяв стосовно тривалого невиконання рішень національних судів.

– Свого часу на запитання, яка Конституція найкраща, відомий німецький публіцист Карл Людвіг Берне відповів: «Та, яка краще виконується». Минуло чимало років, але проблема виконання обов'язкових, згідно з Конституцією, рішень судових органів не тільки залишилася, а й набула наднаціонального характеру й стала предметом занепокоєння міжнародних правозахисних організацій, – зауважив **Голова Конституційного Суду Анатолій ГОЛОВІН**.

Системне розв'язання цієї проблеми, зазначив доповідач, залежить не лише від особливостей законотворчого процесу, а й від політичної волі парламенту, народних депутатів.

Як приклад він навів ситуацію, коли рішення суду де-факто зобов'язують уповноважених суб'єктів вчинити дії щодо приведення чинних правових актів у відповідність зі змістом цих рішень. Зокрема, Верховна Рада оперативно внесла зміни в більш як 30 законів після визнання неконституційними змін до Основного Закону 2004 року. Водночас понад 11 років залишалося без належної уваги парламенту правова позиція Конституційного Суду (рішення № 17-РП від 3 грудня 1998 року), згідно з якою організація діяльності Верховної Ради визначається виключно законом.

– У цілому за період з 2007-го по 2011 рік Конституційним Судом України прийнято 20 рішень, у яких суд визначив порядок їх виконання або сформулював рекомендації Верховній Раді й іншим органам державної влади. Із цих 20 рішень виконано лише 8, перебувають у процесі виконання 3, а 9 і досі залишаються невиконаними, – підкреслив А. Головін.

На його думку, слід запровадити у Верховній Раді службу моніторингу за наявністю колізій та прогалин у законодавстві, що має відстежувати це питання й надавати парламентським комітетам і суб'єктам права законодавчої ініціативи відповідну інформацію та пропозиції щодо їх усунення.

А. Головін також вважає, що потрібно законодавчо врегулювати питання відповідальності за невиконання рішень і висновків Конституційного Суду та процедуру притягнення до цієї відповідальності органів державної влади або їхніх посадових осіб.

Голова Верховного Суду Ярослав РОМАНЮК звернув увагу на резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи від 26 січня 2011 року, де підкреслюється, що Україна повинна терміново прийняти комплексну стратегію розв'язання ситуації, за якої основна кількість остаточних судових рішень залишається невиконаною, а також запровадити ефективні внутрішні засоби правового захисту у відповідь на пілотні рішення у справі «Іванов проти України».

Як приклад роботи в правильному напрямі він навів прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, прикінцевими положеннями котрого запропоновано нову редакцію статті 382 Кримінального кодексу України. Вона передбачає суворішу відповідальність за умисне невиконання рішення суду. Прикінцевими положеннями закону також викладено в новій редакції статтю 267 Кодексу адміністративного судочинства України. Так, у разі невиконання постанови адмінсуду передбачено накладення штрафу на винну посадову особу або на керівника органу, відповідального за виконання постанови.

– Нині законодавство України містить значну кількість нічим не забезпечених в економічному сенсі гарантій, які неможливо виконати через обмеженість ресурсів, що їх має держава. Неможливість виконання судових рішень у таких випадках є похідною, вторинною проблемою незбалансованості законодавства. Я маю на увазі такі питання, як непередбачені в державному бюджеті кошти для ви-

плат компенсацій, пільг, надбавок тощо, – зауважив Голова Верховного Суду. – Проте, крім системних проблем законодавчого характеру, є недоліки й у роботі державної виконавчої служби України. Так, у 2012 році в цивільних справах до судів надійшло майже 15 тисяч скарг на дії або бездіяльність державних виконавців чи посадових осіб цієї служби, що на 28 відсотків більше, ніж у 2011 році. У зв'язку з цим у законодавстві варто передбачити компенсаційні заходи у випадках надто тривалого виконавчого провадження.

На думку Я. Романюка, нашій державі доречно взяти до уваги позитивний досвід Росії, де в 2010 році прийнято федеральний закон «Про компенсацію за порушення права на судочинство протягом розумного строку і права на виконання судового акта протягом розумного строку».

– Головною системною проблемою незадовільного стану виконання судових рішень є відсутність безпосереднього зв'язку між ухваленим судовим рішенням та його виконанням. Зв'язок цей був утрачений після ліквідації посад судових виконавців у складі загальних судів та створення окремої виконавчої служби в системі органів виконавчої влади, – підкреслив **Голова Вищого господарського суду Віктор ТАТЬКОВ**.

– Цілком зрозуміло, що зроблено це було з метою усунення не притаманних судам функцій щодо забезпечення виконання власних рішень з урахуванням рекомендацій відповідних європейських інституцій. Однак практика, що склалася в Україні, доводить недоцільність цілковитого відокремлення виконавчої служби від судової системи, що негативно вплинуло на ефективність системи виконавчого провадження та значною мірою нівелювало фундаментальний принцип здійснення правосуддя – принцип обов'язковості судового рішення.

На погляд В. Татькова, варто розглядати питання про передачу служби державних виконавців із підпорядкування Міністерства юстиції до Державної судової адміністрації України. Окрім того, слід визначитися з ініціативами щодо запровадження в Україні альтернативного державного механізму виконання судових рішень, які обговорюють уже не один рік.

– Несвоєчасність і неповнота виконання рішень – це ще півбіди. Чи не найрезонанснішою проблемою є упереджене примусове виконання судових рішень. Якщо говорити конкретніше, це системна корупція в структурі органів Державної виконавчої служби та відсутність належного контролю й організації законного виконання судового рішення, – підкреслив **Голова Комітету Верховної Ради з питань правової політики Валерій ПИСАРЕНКО**.

Так, згідно з інформацією Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ кількість скарг на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи Державної виконавчої служби зросла з 13 тисяч у 2011 році до майже 17 тисяч у 2012 році. До відповідальності органами прокуратури в 2010 році притягнуто 553 посадові особи, в 2011-му – 701, а в 2012-му – 956 державних виконавців.

Інший приклад, наведений Головою комітету, стосувався виконання судових рішень на користь Пенсійного фонду. 2012 року примусовому виконанню на користь фонду підлягало 441 тисяча виконавчих документів на загальну суму 8,4 мільярда гривень. Фактично виконано 154 тисячі виконавчих документів на суму 1,6 мільярда гривень. Це лише 20 відсотків від суми, що підлягає виконанню, – наголосив В. Писаренко.

Серед пропозицій Голови комітету – запровадження електронного документування в усіх обліково-реєстраційних установах та створення відповідного реєстру з обов'язковим наданням доступу до нього державним виконавцям, що значно скоротить терміни виконання судових рішень.

– Ми маємо не гаяти час і якомога швидше взятися за вдосконалення системи виконання судових рішень, адже українські громадяни навряд чи вважатимуть владу в їхній країні ефективною та сильною, якщо рішення судів виконуватимуться несвоєчасно, не в повному обсязі та непрозоро. Ситуацію слід виправляти негайно, – підсумував В. Писаренко.

Заступник міністра юстиції – керівник апарату Юрій СЕДОВ вважає не зовсім обґрунтованою лише негативну оцінку роботи виконавчої служби. Його аргумент: торік Державна виконавча служба в примусовому порядку стягнула величезну суму – 20 мільярдів гривень, і це на 48 відсотків більше, ніж у 2011 році.

Заступник міністра повідомив, що Мін'юстом підготовлено комплексний законопроект, який передбачає вдосконалення процедури примусового виконання рішень, зокрема оптимізацію процедури розшуку боржників у виконавчому провадженні, зниження корупційних ризи-

ків під час оцінки та реалізації майна, вдосконалення контролю за законністю виконавчого провадження тощо.

– Загалом міністерством підготовлено пропозиції щодо 42 нормативно-правових актів з питань діяльності органів державно-виконавчої служби та примусового виконання рішень, із яких 25 документів уже ухвалено, – наголосив Ю. Седов.

Заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Станіслав МІЩЕНКО зауважив, що найчастіше підставою для звернення сторін виконавчого провадження з касаційною скаргою до Вищого спеціалізованого суду є відмова у відкритті виконавчого провадження, бездіяльність державного виконавця під час виконання судових рішень.

– Згідно зі змінами до Закону «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання судових рішень, які набрали чинності в березні 2011 року, з переліку повноважень Державної виконавчої служби виключено примусове виконання покарання у вигляді штрафу. Натомість такі повноваження не були покладені на жоден інший орган, через що примусове стягнення штрафу із засудженої особи, якщо вона його не сплатила добровільно, є фактично неможливим, – зауважив С. Міщенко.

– Перетворивши суд у свідомості громадян на жадливе опудало правосуддя, а всіх суддів – на негідників, принаймні таке найміякше визначення прозвучало з вуст колишнього міністра юстиції, хтось після цього може сподіватися на повагу до судового рішення, яке ухвалюється іменем України? Самого лише визначення виконавчого провадження як завершальної стадії судового провадження, про що йдеться у статті першій Закону «Про виконавче провадження», недостатньо. Не випадково рішення судів, не підкріплені авторитетом судової влади, є проблемними у виконанні, – наголосив **заступник голови Вищого адміністративного суду України Михайло ЦУРКАН**. – Особливу роль відіграють ЗМІ, коли розлого тлумачать європейські поняття про сторожового пса демократії. Інакше важко пояснити, чо-

му, коли адміністративними судами задоволено переважну більшість позовів громадян, уперто стверджується, що всі судді продажні, та (що викликає особливе занепокоєння) не засуджують ідеї про допустимість самосуду.

Говорячи про причини невиконання рішень адміністративних судів, які виділені із системи загальних судів із метою якнайшвидшого вирішення спору між пересічною особою та владним органом, він звернув увагу на окремі безвідповідальні рішення законодавців.

– Проігнорувавши урок щодо неспроможності профінансувати надані пільги вчителям, парламент ухвалив закон про дітей війни, не звертаючи уваги на фінансову неспроможність забезпечити доплати до пенсій. Тому невиконання приписів закону лише в 2011 році потягло розгляд адміністративними судами, вдумайтеся, понад 3,6 мільйона справ у так званих соціальних спорах. 2012 рік менш «врожайний»: лише близько півмільйона таких справ, оскільки виплати приведено у відповідність із видатковою частиною держбюджету, – зазначив М. Цуркан.

Заступник голови Вищого адміністративного суду України вважає: настав час поміркувати над підпорядкуванням виконавчої служби судовій владі.

– Судді зі стажем пам'ятають, що робочий день голови суду починався із завдань судовим виконавцям і закінчувався звітом останніх про виконану роботу. З передачею виконавчої служби «під крило» Міністерства юстиції суддям стало легше, однак виконання судових рішень погіршилося, – аргументував М. Цуркан.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України Валентин ЗАГАРІЯ зауважив, що необхідною умовою кращого виконання судових рішень Державною виконавчою службою є боротьба з корупцією.

– Насамперед слід переглянути чинне законодавство про виконавче провадження, скасувавши норми, які дають можливість державному виконавцеві на власний розсуд проводити чи не проводити виконавчі дії, а також запровадити ефективний механізм розгляду скарг на дії працівників ДВС, – підкреслив він.

Окрім того, В. Загарія запропонував розширити повноваження виконавця шляхом забезпечення його оперативного доступу до інформації про боржника, зокрема з реєстру прав на нерухоме майно.

– Чинний нині порядок розшуку майна полягає в направленні до відповідних органів запитів та отриманні відповідей. Зазвичай на це витрачається багато часу, що призводить до зволікання виконавчих дій. Іще один важливий аспект – удосконалення системи реалізації конфіскованого та арештованого майна, – звернув увагу голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Майже 70 відсотків усієї кількості справ, які надходять на розгляд до секретаріату Омбудсмана, стосуються невиконання судових рішень, повідомила **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Валерія ЛУТКОВСЬКА**.

Вона навела приклади справ, коли державні виконавці поводяться цинічно стосовно громадян.

– Одна з таких справ – це звернення жительки Чернігівської області в інтересах свого сина. Стався нещасний випадок, унаслідок чого молода людина була абсолютно скалічена, дістала тяжкі опіки. Суд присудив не таку вже й велику суму, яку треба було стягнути з роботодавця, – 34,1 тисячі гривень як відшкодування моральної шкоди та проведеної експертизи. Це рішення суду не виконувалося протягом 4 років. А скарги, які постраждала направляла до органів Державної виконавчої служби, залишалися без належного реагування, – розповіла В. Лутковська.

У зв'язку з цим вона звернула увагу як на необхідність поваги суспільства до суду й судового рішення, так і на підвищення рівня професіоналізму й, можливо, сумління державних виконавців.

Голова підкомітету з питань цивільного, господарського, адміністративного судочинства, адвокатури та виконання рішень Європейського суду з прав людини Комітету Верховної Ради з питань верховенства права та правосуддя Анжеліка ЛАБУНСЬКА наголосила, що близько 30 відсотків звернень громадян до неї як депутата-мажоритарника по 63-му виборчому округу стосуються саме невиконання судових рішень.

– Коли я почала розбиратися, в чому проблема, то з'ясувала, що справа не тільки в судових виконавцях. Наприклад, прокурор Житомирської області в 2012 році задовольнив лише 5 відсотків подань начальника виконавчої служби щодо порушення кримінальних справ за невиконання судового рішення, – зауважила А. Лабунська.

– Хотів би відзначити, що позитивні зрушення в напрямі підвищення ефективності виконання судових рішень усе-таки є. Однак необхідні кардинальні зміни для того, щоб забезпечити право кожного громадянина на своєчасне й повне виконання судових рішень, і лише спільна злагоджена робота всіх гілок влади сприятиме позитивним зрушенням у цій сфері, – сказав, підсумовуючи слухання, **Голова Верховної Ради Володимир РИБАК**.

Олексій СИЩУК.
Фото Миколи БІЛОКОПИТОВА.

Сеанс... одночасного вибору?

У справі за конституційним поданням 48 народних депутатів Конституційний Суд 29 травня прийняв рішення, яким установив, що всі чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських, районних, обласних рад та сільських, селищних, міських голів, обраних на чергових або позачергових виборах, відбуваються одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад чи голів, обраних на чергових виборах 31 жовтня 2010 року.

Виходить, цим рішенням КС автоматично пролонгував на два з половиною роки повноваження Київської міської ради та на півтора року Тернопільської обласної ради, обраних на позачергових виборах? При цьому КС зазначив, що продовження або скорочення строків повноважень органів місцевого самоврядування, обраних на позачергових виборах, є тимчасовим заходом, спрямованим на реалізацію механізму одночасного проведення всіх чергових виборів, і він не перешкоджає реалізації конституційного права громадян брати участь в управлінні державними справами. Захищаючи принцип періодичності та одночасності проведення місцевих виборів, суд проігнорував термін обрання депутатів на п'ять років, визначений законом про внесення змін до Конституції України від 1 лютого 2011 року.

Окрім того, своїм рішенням Конституційний Суд фактично підмінив Верховну Раду України в її компетенції ухвалювати рішення про призначення чергових виборів до органів місцевого самоврядування, у тому числі й Київради у зв'язку із закінченням строку її повноважень. А от щодо Київського міського голови, який достроково подав у відставку, суд нічого не сказав. Утім, його про це й не просили в поданні депутатів до КС. Отже, міського голову в Києві можуть обрати, й не чекаючи 2015 року. Можуть, та чи захочуть?

Тарас РОМАНЮК.